

УДК 347.136

КОНФІДЕНЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР ЖУРНАЛІСТИКИ У ПОЛЬСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

В. Ліс

*Люблінський католицький університет Іоанна Павла II
Алея Рацлавіцкі 14, 20-950 Люблін, Польща*

Висвітлено проблеми конфіденційного характеру журналістики. Конфіденційність журналістики є основою для ефективного здійснення журналістом своїх обов'язків, пов'язаних з отриманням і передаванням інформації щодо дуже важливих питань. Вона забезпечує збереження конфіденційності джерела інформації, запобігає ідентифікації особи інформатора. Це дає підстави журналістові здобути таку інформацію, яка у багатьох випадках ніколи б не потрапила «на денне світло». Це особливі відносини, що є між журналістом та постачальником інформації, що ґрунтуються на взаємній довірі і юридично захищені відповідними положеннями законодавства про пресу.

Ключові слова: журналістська конфіденційність, обов'язки журналіста, види таємниць.

Робота журналіста включає в себе доступ до різної інформації, котра після відповідного редагування доводиться до відома громадськості. Ця інформація не завжди походить з офіційних, загальнодоступних джерел. До багатьох з них журналіст одержує доступ неофіційно, за допомогою інших людей або принагідно. Водночас захищеною є як інформація, котру довірили йому з власної ініціативи інші особи, так і та, що була отримана шляхом особистих зусиль журналіста. Не беремо до уваги мотивацію, якою керується людина під час передавання інформації журналістові, котра з різних причин повинна бути конфіденційною. Очевидним є те, що якби не дотримувалась гарантія збереження конфіденційності джерела отримання інформації, то мало хто співпрацював би з журналістом. Без гарантії забезпечення таємності щодо особи інформатора доступ до певної інформації у багатьох випадках був би не лише набагато складнішим, але й неможливим. Усвідомлюючи, що їх захист гарантує законодавство про журналістську таємницю, люди часто говорять про речі, про які зазвичай розмовляти не можуть або не хочуть.

Таємниця журналіста дає змогу останнім ефективно вникати у складні питання і робити спроби з'ясувати істину в питаннях державної ваги. Без неї журналістам було б значно важче отримати інформацію і довести її до громадськості. Журналісти інформують громадськість про те, що вони дізналися, не виказуючи джерела інформації. Цей особливого роду привілей, а заодно і обов'язок, пов'язані з роллю, яку відіграють у демократичному суспільстві ЗМІ та журналістська професія, що визнана однією з професій суспільної довіри, які несуть відповідальність за розширення сфери свободи в такому суспільстві [1, с. 102]. У цьому сенсі таємниця є не стільки привілеєм журналіста, як право суспільства, котре реалізовується через пресу за посередництва її представника [2, с. 4–5].

Журналісти виконують соціальну функцію контролерів і до їх обов'язків входить шукати, одержувати і публікувати інформацію про порушення та соціальні патології, несправедливі чи неетичні дії посадових осіб, політиків, бізнесменів тощо. Про це свідчить зміст ст. 1 Закону від 26 січня 1984 р. «Про пресу», яка потребує від журналістів використовувати свободу слова з метою реалізації права громадян на достовірну інформацію, прозорість і контроль суспільного життя та соціальну критику. Досвід

Третьої Речі Посполитої дає багато прикладів належного виконання цих завдань журналістами. Завдяки їм було розкрито низку тяжких злочинів, в тому числі скандальні справи, вчинені посадовими особами¹. Без сумніву, багато з цих випадків не було б виявлено, якби не діяльність засобів масової інформації. Захист джерел інформації, отже, слугує інтересам суспільства в цілому, якщо тільки призводить до викриття слабкості правової системи, шахрайств, вчинених особами, яким доручена турбота про загальне благо, розкриття злочинів та злочинців.

Таємниця журналістики є найкращою гарантією того, що «незручна» для деяких людей інформація не буде замовчуватися. В іншому випадку багато речей, що викликають суспільний інтерес, ніколи не вийшли б на «денне світло». Таємниця журналістики є свого роду привілеєм, пов'язаним із професійною діяльністю журналіста, який означає, що покладатися на нього можна тільки з огляду на виконання своїх професійних обов'язків. В інших областях діяльності журналіста його правове становище таке ж, як і в будь-якого іншого громадянина [3]. Професійну таємницю становлять повідомлення, отримані власне у зв'язку з їх професією. «Це може бути зазначено у правилах, що визначають конкретні права і обов'язки, покладені на представників різних професій» [4, с. 625]. Таємниця журналістики є необхідною умовою для належного виконання професійних обов'язків як професії громадської довіри, забезпечення особистого та майнового захисту та довіри інформатора. Якби не захист джерел інформації, їх було б набагато складніше знайти і виконати завдання, які дав журналісту роботодавець. Загальновизнано, що сьогодні журналістська таємниця полягає у такому: 1) забезпечити анонімність; 2) захист джерел інформації; 3) запобігти порушенню інтересів третіх осіб.

Право на таємницю є особистим правом кожної людини. Вона має право розпоряджатися своїми знаннями та інформацією, залишаючи для себе ту інформацію, яку вона хотіла б зберігати в таємниці, і ніхто за жодних обставин і ніякими засобами не може змусити її розкрити. Навіть у тому випадку, коли є правовий обов'язок інформувати правоохоронні органи про підготовку, спробу злочину або сам злочин, кінцеве рішення щодо її надання приймає власник цієї інформації. Журналіст також може відмовитися видати джерело його інформації.

Роль і ефективність преси як громадського спостерігача значною мірою залежить від довірчих відносин між журналістом і джерелом інформації. У цьому сенсі, журналістська таємниця є правовою гарантією довіри й конфіденційності у відносинах між журналістом та джерелом інформації. Так метою журналістської таємниці є захист особливих відносин, що пов'язують журналістів та їх інформаторів, що, своєю чергою, має забезпечити їм стабільне постачання точної і достовірної інформації. Європейський суд з прав людини у справі Goodwin проти Сполученого Королівства Великобританії підкреслив, що «захист журналістських джерел інформації є однією з основних умов для забезпечення свободи преси... Без такого захисту ці джерела можуть відмовитися від підтримки преси в інформуванні громадськості щодо суспільно важливих та цікавих питань. В результаті, важлива функція преси – громадський спостерігач – може бути ослаблена, а здатність преси надавати точну та достовірну інформацію обмежена» [5]. Своєю чергою, Верховний суд Республіки Польща, посиляючись на таємницю журналістського розслідування, підкреслив, що «це є важливим чинником незалежності преси і створює сприятливі умови для отримання суспільної довіри. Дає можливість оцінити різні прояви соціального життя без того, щоб розкривати джерело інформації або

¹ Досить вказати на аферу Рівіна – найбільший, але так до кінця і не з'ясований скандал III Речі Посполитої.

ім'я автора даного матеріалу для преси. Таємниця, що оберігає журналіста, виключає можливий вплив на зміст публікації політичних та адміністративних факторів, у тому числі поліції, громадських і професійних організацій, різних груп і окремих зацікавлених сторін» [6].

Сьогодні право журналістів на таємницю журналістики широко визнається і не викликає серйозних заперечень. У польському законодавстві таємниця журналістики регулюється ст.ст. 15 і 16 Закону від 26 січня 1984 р. «Про пресу». Її захист був також посилений указом 180 від 6 червня 1997 р. Кримінально-процесуального кодексу, що надає право відмовитися від дачі показань як свідка особам, зобов'язаним зберігати таємницю або конфіденційність в зв'язку з професією. «Посилання на професійну таємницю для журналістів є істотним, якщо особа, що прагне її розкриття, володіє певними повноваженнями. Йдеться, насамперед, про захист журналістів від обов'язку розкривати деякі факти перед правоохоронними органами» [7, с. 254]. Сенс норм, котрі регулюють таємницю журналістики, полягає не лише в прямому особистому захисті джерела інформації, але також і змісту самої інформації, якщо вона може допомогти визначити інформатора. Таємницею журналістики охоплена як інформація, що належить до окремих осіб, так і дані, які, хоча і не пов'язані безпосередньо з людьми, але розголошення яких могло б вказати на певну особу [8, с. 149–150].

Закони, що регулюють конфіденційність журналістської праці, мають не тільки полегшити роботу журналістів, але й забезпечити захист інформаторів, які в іншому випадку не погодяться співпрацювати з журналістами. Це тим більш важливо, що не кожен, хто погодиться бути інформатором журналіста, вирішить одночасно співпрацювати з прокуратурою чи поліцією. Це зумовлено психологічними причинами: ніхто не обізває інформатора журналіста стукачем, але так скажуть про того, хто повідомляє правоохоронні органи про вчинення злочину або іншу негожу соціальну поведінку. Крім того, в колективній свідомості поляків ще жива пам'ять про досвід, накопичений під час існування Польської Народної Республіки в 1944–1989 рр., коли держава була насправді позбавлена суверенітету, народ можливості самовизначення, а правоохоронні органи не служили суспільству, а стояли на сторожі тоталітарного комуністичного режиму.

Таємниця журналістики передусім стосується журналіста й інформатора, як людей, які є безпосередніми бенефіціарами. Поняття журналіст є відносно широким. Відповідно до п. 5 ст. 7.2 Закону про пресу «Журналіст – це особа, що займається редагуванням, створенням або підготовкою матеріалів для преси, залишаючись у сфері зайнятості з редакцією або займається такою діяльністю для редакції та з її дозволу». Так поняття журналіста включає в себе будь-яку особу, яка виконує зазначені вище функції, незалежно від того, чи отримує за це винагороду. Водночас ця діяльність не може бути одноразовою або проводитися час від часу [9].

Своєю чергою, поняття інформатора – особистого джерела інформації – може бути зрозуміле двояко. У широкому сенсі інформатором називають будь-яку особу, яка надає журналістові інформацію, а також особу, яка виконує тільки посередницькі функції між джерелом – первинним інформатором та журналістом, передаючи інформацію у вигляді документів, зображень, відео тощо. У вузькому розумінні інформатором визнається лише той, хто безпосередньо надає інформацію журналістові. Інформатори є одним з основних джерел, з яких преса отримує цікаві факти і думки. При цьому необов'язково певна інформація надається з метою її опублікування. Журналіст зобов'язаний зберігати таємницю незалежно від того, чи інформатор володіє інформацією законно або незаконно, чи не порушує при цьому державної, ділової, комерційної або будь-який іншої таємниці. Для існування захисту не має також значення мотивація інформатора або

важливість даних. Залежність гарантії конфіденційності від сумлінності чи правдивості інформатора могла б підірвати саму суть цих законів [10, с. 39]. Саму інформацію може бути надано у будь-якому вигляді, однак так, щоб дійти і бути зрозумілою адресатові.

Журналістська конфіденційність захищає лише людей, які, передусім, працюють з журналістом, а по-друге, роблять це свідомо. Для захисту особи інформатора законодавство потребує, щоб інформатор знав про роль, в якій він виступає. Іншою умовою збереження таємниці інформатора є його згода щодо своєї анонімності. Закон про пресу не вимагає від журналіста інструктувати свого співрозмовника-інформатора про таку можливість. Однак, за формулюванням ст. 12, параграфа 2, пункту 2 Закону «Про пресу» журналістові потрібно захищати особисті інтереси добросовісних інформаторів, які йому довіряють, та повідомляти своїх абонентів про можливі негативні наслідки їхніх дій.

Журналістська конфіденційність не обмежується журналістами та інформаторами, але має набагато ширший спектр відносин. Відповідно до ст. 15 п. 3 Закону «Про пресу» вона охоплює всіх осіб, зайнятих у редакціях, видавництвах та інші організаційні одиниці, незалежно від посад, які вони займають, від їх функцій та характеру зайнятості, які мають доступ до захищеної інформації. Законодавство поширює сферу дії конфіденційності журналістики на цю категорію людей, оскільки, у зв'язку з їх участю в редакційній роботі не виключено, що і вони можуть володіти конфіденційною інформацією [10, с. 37]. Зобов'язання зберігати конфіденційність інформації існує незалежно від того, як вони заволоділи нею: чи то з професійної необхідності, за власною ініціативою, чи цілком випадково. «Співробітники, які не є журналістами, в процесі виконання наступних робіт: підключення телефонних дзвінків, копіювання текстів, відкривання листів тощо, можуть стати власниками конфіденційної інформації. В цьому випадку законодавство накладає на них ті самі обов'язки, що і на журналістів, але відповідно вони мають і ті ж самі права. Депозитаріями журналістської таємниці в певних ситуаціях можуть бути окремі працівники пошти, телекомунікацій та оператори телефонної мережі» [11, с. 23–25].

В редакції бенефіціаром журналістської таємниці також може бути головний редактор або особа, яка приймає рішення щодо опублікування даного матеріалу. У цьому випадку пункт 16. 3 Закону про пресу зобов'язує журналіста повідомити головного редактора про питання, пов'язані з професійною таємницею, у необхідних межах. «Той факт, що редактор повинен бути проінформований про необхідне коло питань, пов'язаних з професійною журналістською таємницею, означає, що він також зобов'язаний зберігати професійну таємницю» [12, с. 100]. На додаток до вищезазначеного зрозуміло, що оскільки журналіст зобов'язаний повідомити редактора з питань професійної таємниці у необхідних межах, то не відомо, в яких випадках і якою мірою розкрити інформацію, що може призвести до досить довільного тлумачення [13, с. 327]. У законодавстві також зазначено, що бенефіціар журналістської таємниці також може бути видавцем, і він повинен зберігати в таємниці джерела інформації [14].

Непрямим бенефіціаром журналістської таємниці є, звичайно, суспільство, якому адресована інформація, надана журналістом. Завдяки отриманій інформації громадськість може активно і свідомо брати участь в поточних подіях, формувати ідеї, приймати рішення, накреслювати план дій тощо. Без вільного обігу інформації не має реальної участі в політичному житті, немає відкритості думки, плюралізму, толерантності і взаємоповаги між людьми [15, с. 122].

Журналістська таємниця у багатьох країнах, як і раніше, викликає багато емоцій. Мабуть, це пов'язано з тим, що, у деякому розумінні вона ставить інтереси журналістів вище інтересів інших, але ціна варта жертв, враховуючи соціальні переваги, що

ґрунтуються на свободі преси, оскільки журналістська конфіденційність є її невід'ємним елементом. Сучасне висвітлення журналістської таємниці у польському законодавстві заслуговує на схвалення. Законодавчі положення щодо журналістської таємниці узгоджуються з європейськими стандартами. Таємниця журналістики є засобом забезпечення постійного надходження до журналістів особливо соціально значущої інформації.

З питанням журналістської конфіденційності тісно пов'язана проблема довіри до інформаторів і достовірності наданої ними інформації. Проблема може виникнути через неточну інформацію або ту, яка вводить в оману. Тому журналіст не може некритично сприймати інформацію, надану йому інформаторами в надії, що вони керувалися лише благородними мотивами. Журналіст повинен обов'язково перевірити всю отриману інформацію, тим більше, що від нього вимагається особлива старанність і ретельність під час збирання та використання матеріалів для преси, зокрема, правдивості. З іншого боку, обмежуючись виключно інформаторами, журналіст втрачає свою професійну самостійність і стає залежним від інформаторів, які в цей спосіб можуть нав'язувати теми публікацій. Тому журналіст не може спиратися у своїй діяльності лише на дані, отримані від інформаторів, але повинен використовувати різні джерела інформації та виявляти власну активність. Отже, конфіденційність журналістики є одним з тих правових інститутів, які втілюють ідею вільної преси, і сприяє впорядкуванню суспільного життя.

Список використаної літератури

1. *Kędzia Z.* Współczesne wyzwania wobec praw człowieka w świetle polskiego prawa konstytucyjnego / *Z. Kędzia, A. Rost.* – Poznań, 2009. – S. 102.
2. *Michalski B.* Dyskusja redakcyjna o prawie prasowym. Zamach na tajemnicę / *B. Michalski* // *Prasa Polska.* – 1988. – № 2. – S. 4–5.
3. Postanowienie Sądu Najwyższego z 20 października 2005 r., II KK 184/05 // *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych.* – 2005. – № 12. – Poz. 120.
4. *Sobczak J.* Prawo prasowe. Komentarz / *J. Sobczak.* – Warszawa, 2008. – S. 625.
5. Вирок ЕТРС від 27 березня 1996 р. у справі Гудвін проти Великобританії, RJD 1996–II § 64. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.coe.int/HudocreferenceREF00000559
6. Uchwała Sądu Najwyższego z 19 stycznia 1995 r., I KZP 15/94 // *OSNKW.* – 1995. – № 1–2. – Poz. 1
7. *Barta J.* Prawo mediów / *J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak.* – Warszawa, 2005. – S. 254.
8. *Zielinko I.* Tajemnica dziennikarska w prawie prasowym / *I. Zielinko* // *Prokuratura i Prawo.* – 2009. – № 7–8. – S. 149–150.
9. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R (2007) 7 від 08 березня 2000 р. щодо нерозголошення джерела інформації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.coe.org.int
10. *Zaremba M.* Prawo prasowe. Ujęcie praktyczne / *M. Zaremba.* – Warszawa, 2007. – S. 39.
11. *Sobczak J.* Tajemnica dziennikarska / *J. Sobczak* // *Studia Medioznawcze.* – 2005. – № 1. – S. 23–25/
12. *Sobczak J.* Tajemnica dziennikarska a problem ... / *J. Sobczak* // *Op. cit.* – S. 100.
13. *Sobczak J.* Prawo prasowe / *J. Sobczak.* – Warszawa, 2000. – S. 327.
14. Вирок ЕТРС від 24 лютого 1997р. у справі De Haes and Gijssels проти Бельгії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.coe.int.HudocreferenceREF00000601
15. *Mervills J. G.* The Development of International Law by the European Court of Human Rights / *J. G. Mervills.* – Manchester University Press, 1988. – S. 122.

**КОНФИДЕНЦИАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР ЖУРНАЛИСТИКИ
В ПОЛЬСКОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ***В. Ліс**Люблинский католицкий университет Иоанна Павла II
Алея Рацлавицки 14, 20–950 Люблин, Польша*

Статья посвящена проблемам конфиденциального характера журналистики. Конфиденциальность журналистики является основанием для эффективного осуществления журналистом своих обязанностей, связанных с получением и передачей информации по очень важным вопросам. Она обеспечивает сохранение конфиденциальности источника информации, предупреждает идентификацию особы информатора. Это дает возможность журналисту добыть такую информацию, которая во многих случаях никогда бы не вышла на «дневной свет». Это особенные отношения, которые существуют между журналистом и поставщиком информации, основаны на взаимном доверии и юридически защищены положениями законодательства о прессе.

Ключевые слова: журналистская конфиденциальность, обязанности журналиста, виды тайн.

**CONFIDENTIAL CHARACTER OF JOURNALISM
UNDER POLISH LEGISLATION***W. Lis**The John Paul II Catholic University of Lublin
Al. Raclawickie, 14, 20-950 Lublin, Poland*

The issues of confidential character of journalism are highlighted. Confidentiality of journalism is considered as the basis for the efficient performance of the duties by a journalist concerning the obtaining and transmission of the information on especially important issues. It provides the reservation of the information source confidentiality, prevents identification of the informer. These are special relations between a journalist and a supplier of the information, based on the mutual trust and legally protected by the appropriate provisions on the press.

Key words: journalism confidentiality, duties of a journalist, kinds of secrecy.

*Стаття: надійшла до редакції 23.04.2013
прийнята до друку 29.04.2013*